

Motion till riksdagen 2012/13:Sf267

av Anders Andersson (KD)

Föräldraskap på lika villkor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om förutsättningarna för föräldrar att dela föräldraledigheten.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att förebygga vårdnadstvister.¹
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om båda föräldrarnas möjlighet att ta del av barnbidraget.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av beräkningen av belopp för återbetalning av underhållsstöd.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av reglerna för förbehållsbelopp vid utmätning.¹
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om möjligheten att ta del av vårdbidrag.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en översyn av barns folkbokföring vid växelvis boende.²

¹ Yrkandena 2 och 5 hänvisade till CU.

Fel! Okänt namn på

² Yrkande 7 hänvisat till SkU.

Motivering

Familjen är den viktigaste gemenskapen i samhället och den behövs för att människor ska kunna växa och må bra. Den behövs för att barnen ska få omsorg och fostran i en kärleksfull miljö. När familjen fungerar är det en tillitsfull gemenskap som skänker trygghet och stabilitet i en ständigt föränderlig omvärld. Fungerar inte familjen som en trygg bas fungerar inte heller samhället. Kristdemokratisk familjepolitik syftar till att stödja familjerna, möjliggöra mer tid för barnen och att öka familjernas frihet. Kristdemokraterna vill därför ge fler valmöjligheter för familjer att välja den livsstil och barnomsorgsform som passar dem och deras barn bäst. För att valmöjligheten ska fungera krävs också att förutsättningarna är lika för mammor och pappor. Det är de inte idag. Beroende på om du är manlig eller kvinnlig förälder skiljer sig såväl förväntningar som faktiska omständigheter, vilket i praktiken gör att möjligheten att välja begränsas. Det är Kristdemokraternas uppfattning att mammor och pappor är lika mycket föräldrar. De har samma ansvar och ska därför mötas med samma förväntningar och ges lika möjligheter att leva upp till det ansvaret. Dagens lagstiftning lever inte fullt ut upp till detta. Därför föreslås följande förändringar.

Föräldraledighet

I samband med barns födelse eller adoption får alla föräldrar 240 dagar med föräldrapenning. I syfte att förmå föräldrar att dela dagarna lika har det införts begränsningar i möjligheten att överföra dagar till den andra föräldern. Argumenten för detta har framförallt varit kvinnors situation på arbetsmarknaden och inte föräldraförsäkringens betydelse för barnet. När förändringarna har utvärderats är det också med det perspektivet analysen gjorts. Konsekvenserna av att ett stort antal föräldrar inte tar ut en enda dag med föräldrapenning har inte analyserats i någon större omfattning. Inte heller har effekterna på uttagsmönster beaktats. Analyserna som gjorts har dessutom i första hand fokuserat på uttaget av dagar, inte på den faktiska fördelningen av föräldraledigheten.

Det är en alldeles särskild relation som byggs upp med den förälder som har huvudansvar för barnets dagliga omsorg, i allt vad det innebär av närhet och ömhet och att tillgodose allt från primära fysiska behov till den viktiga utvecklande leken. Den relationen ligger till grund för relationen mellan förälder och barn under resten av livet. Särskilt tydligt blir det då föräldrarna går skilda vägar. Det framgår klart när man studerar hur den fortsatta relationen blir med fadern efter en separation, beroende på om han varit huvudansvarig förälder någon tid under de första åren i barnets liv eller inte. Att båda föräldrarna ges möjlighet att få bygga den relationen med sitt barn bör därför vara grunden för utformningen av både lagar och ersättningsmodeller för föräldraledighet.

Fel! Okänt namn på

Ekonomiska omständigheter kan både påverka utfallet och vara en konsekvens av ett val. Det bör vara politikens uppgift att utifrån hur verkligheten ser ut undanröja hinder för föräldrarnas möjlighet att göra ett underbyggt val. Däremot är det inte politikens roll att inskränka valmöjligheten för att eftersträva största möjliga likhet i utfall.

Barnets behov av en primär anknytningsperson är särskilt stort den allra första tiden. I takt med barnets ökande ålder klarar det av att knyta an till fler personer och får också ett större behov av interaktion med fler. Trots att föräldraförsäkringen ända sedan den infördes 1974 har varit öppen för både mammor och pappor är det tydligt att föräldrarna i mycket stor utsträckning väljer att låta mamman vara den primära anknytningspersonen den första tiden. Att mamman burit barnet under graviditeten och sedan står för den livgivande amningen har säkerligen stor inverkan i det valet. Utöver det finns dessutom ett mått av social konstruktion som leder till att förväntningarna på mamman är att hon ska vara föräldraledig och förväntningarna på pappan är att han ska arbeta för att försörja familjen. Den sociala konstruktionen påverkas delvis av en utbyggd föräldraförsäkring, som innebär att det går att försörja familjen och samtidigt vara den förälder som bär det primära ansvaret för barnet, liksom av att rätten till tjänstledighet gäller båda föräldrarna. Var gränsen mellan faktiska skillnader mellan könen och social konstruktion går är sannolikt omöjligt att fastställa. Men genom ett ständigt arbete för att ge mammor och pappor lika förutsättningar och samma förväntningar utifrån lagstiftningen kan vi förbättra den reella valmöjligheten för både mammor och pappor.

Dagens föräldraförsäkring lever inte upp till detta. Det faktiska utfallet visar att mammor och pappor använder föräldraförsäkringen mycket olika. Mammor tar i övervägande utsträckning ut sina föräldradagar under barnets första år, då papporna sällan tar ut sina dagar. Mammors föräldraledighet, dvs. dagar borta från arbetet, är i hög utsträckning betydligt mer omfattande än det antal dagar de tar ut med föräldrapenning medan pappors föräldraledighet stämmer väl överens med det antal dagar de tar ut med föräldrapenning.

Att pappor i hög utsträckning tar ut sina dagar efter barnets ettårsdag innebär att de i högre grad påverkas av föräldraförsäkringens och föräldraledighetslagens begränsningar som infaller efter ettårsdagen. Förutsättningarna för att skydda den sjukpenninggrundande inkomsten och rätten till hel tjänstledighet för att vårda barn är i praktiken mer begränsade för pappor än för mammor. Vill vi öka pappors förutsättningar att vara primärt ansvarig förälder under en sammanhållen period behöver detta ses över.

För att ge föräldrarna makten över föräldraförsäkringen behöver Försäkringskassans planeringsverktyg utvecklas ytterligare. Målet är att verktyget mer ska likna ett "föräldrapenningkonto" där föräldrar med gemensamt barn ska kunna välja att ha ett verktyg för att på ett mer överskådligt sätt kunna planera familjens gemensamma föräldrapenninguttag och därmed föräldraledighet. Information om antalet kvarvarande dagar, antalet dagar som varje förälder disponerar, antalet kvarvarande samtida dagar ska finnas tillgänglig liksom en förenklad möjlighet att överlåta dagar sinsemellan. Utifrån den

aktuella sjukpenninggrundande inkomsten ska föräldrarna även kunna se den totala ersättningen per barn, per månad, per dag o.s.v. beroende på hur man väljer att ta ut sina föräldrapenningdagar och vilken förälder som gör det. Dessutom bör de föräldrar som så önskar på ett lättare sätt kunna få del av denna information även per post.

Förebygg vårdnadstvister

Varje år är cirka 50 000 barn med om att deras föräldrar går skilda vägar. Ungefär fem procent av barnen har föräldrar som aldrig har levt ihop. År 2010 fanns det totalt drygt 1,9 miljoner barn i åldrarna 0–17 år, av dessa hade 494 000 barn särlevande föräldrar.

Barn har både behov av, och rätt till, båda sina föräldrar. Det är en rättighet som kommer till uttryck i såväl barnkonventionen som föräldrabalken. Sett ur barnets perspektiv är det av stor vikt att föräldrarna kan samarbeta på ett bra sätt. Det gäller oavsett om föräldrarna lever tillsammans eller isär. Den för oss kristdemokrater grundläggande principen är att båda föräldrarna har ansvar för sina barn och att det är barnets bästa som ska sättas i främsta rummet när det gäller beslut som rör barnets vårdnad, boende, försörjning och umgänge med föräldrar. Svåra konflikter mellan föräldrarna är en av de största riskfaktorerna för att barn ska hamna i olika typer av problem, såsom psykiska ohälsa, kriminalitet eller drogmissbruk. Politikens inriktning bör därför vara att stödja samarbete mellan föräldrar och att undanröja sådana regler som bidrar till att skapa eller förvärra konflikter mellan föräldrar. Men det finns situationer då det är bäst för ett barn att separeras från den ena eller båda föräldrarna, exempelvis om barnet bevittnat, eller själv blivit utsatt för, våld och övergrepp. För de allra flesta är dock föräldrarna positiva för barnet och en källa till trygghet och kärlek.

Politik är ett trubbigt och ineffektivt medel för att lösa konflikter mellan föräldrar. I allmänhet är det föräldrarna själva som måste ta ansvar för att lösa sin situation. Det finns gränser för vad man kan uppnå – och vad man ska försöka uppnå – med politiska medel. Inriktningen på politiken bör därför vara att bistå föräldrarna med hjälp att samarbeta och undanröja regler eller arbetsätt som riskerar skapa konflikt. Det är med detta som utgångspunkt regeringen på kristdemokratiskt initiativ har påbörjat ett arbete med att utforma team med multikompetens för att stödja föräldrar att i samband med en separation uppnå ett gott samarbete kring gemensamma barn.

Även om vi genom stöd från samhället kan försöka underlätta och förebygga är det viktigt att upprätthålla principen om att det är föräldrarna som fortsätter att bära ansvaret för att lösa konflikter och sörja för barnets alla behov inklusive de ekonomiska. Samhället kan gå in med särskilt stöd för att garantera barnets rättigheter när föräldrarnas förmåga inte räcker till, men det ska aldrig ske slentrianmässigt eller så att föräldrarnas ansvar rycks undan. Det är därför rimligt att Försäkringskassans transfereringssystem för underhållsstöd bara betalas ut när föräldrarna har visat att de försökt nå en frivillig överenskommelse sinsemellan genom kommunens samarbetsamtal eller på

Fel! Okänt namn på

liknande sätt. Enligt beräkningar i utredningen Fortsatt föräldrar – om ansvar, ekonomi och samarbete för barnets skull (SOU 2011:51) skulle ekonomiskt utsatta barn till särlevande föräldrar ha det betydligt bättre om föräldrarna frivilligt kommit överens om underhållsbidrag istället för det statliga underhållsstödet. I genomsnitt skiljer det hela 1 000 kronor per månad.

Tyvärr har vi en utveckling där allt fler separationer innebär en vårdnadstvist som ska avgöras i domstol. Förmågan hos den ena eller båda föräldrarna att sätta sina egna behov och känslor åt sidan för att barnets behov ska kunna tillgodoses verkar tyvärr i allt högre utsträckning saknas. I takt med detta ökar förväntningarna på samhället att kunna lösa konflikten. När inget annat återstår är det slutligen i domstol en konflikt måste avgöras. Oavsett utfallet i domstolen kvarstår så gott som alltid det faktum att föräldrarna inte förmår att samarbeta kring barnet och barnet blir lidande. Det finns goda erfarenheter från länder där domstolar inte tar upp familjerättsliga konflikter innan föräldrarna har genomgått formaliserade samtal med syfte att komma överens på egen hand. Norge är ett sådant exempel där föräldrarna genomgår medling efter separation eller skilsmässa. I Sverige har domstolen idag möjlighet att initiera ett samarbetsamtal, och avvakta med att ta upp målet i domstol om det kan antas vara till nytta. Föräldrarna är dock inte tvungna att medverka.

Det är bra för föräldrarna att i ett tidigt skede få stöd att komma överens istället för en påfrestande process i domstol. Genom att erbjuda alla föräldrar ett samarbetsamtal vid separation är vår övertygelse att fler föräldrar kan få hjälp att hitta konstruktiva lösningar och se till barnets bästa istället för att ta frågan till domstol. Utvecklingen av samarbetsamtalen, både avseende omfattningen och i hur stor del de gör nytta och dess möjliga påverkan på antalet vårdnadstvister i domstol, bör noga följas. Föräldrar bör få råd och stöd för att i större utsträckning komma överens om avtal om underhållsbidrag i stället för att reglera underhåll via underhållsstöd.

Delat barnbidrag

Föräldrar tar i allt större utsträckning ett gemensamt ansvar för barnets omsorg och försörjning. De flesta föräldrar har idag gemensam vårdnad om barnet även efter en separation. Enligt nuvarande bestämmelser om bidragsmottagare kan föräldrar som har gemensam vårdnad om ett barn gemensamt anmäla vem av dem som ska vara bidragsmottagare. Om ingen anmälan görs betalas bidraget ut till barnets mor. Även om andelen pappor som får bidraget har ökat sedan möjligheten att välja bidragsmottagare infördes i juli 2006, är det fortfarande i de flesta fall mammor som är mottagare av barnbidrag.

En delning av barnbidraget mellan föräldrarna är för närvarande endast möjlig när barnet bor växelvis hos dem. En förutsättning är också att föräldrarna gemensamt anmäler om delning och att det finns en lagakraftvunnen dom eller ett av socialnämnden godkänt avtal om växelvis boende. Om det framkommer omständigheter som gör det sannolikt att barnet inte bor växelvis hos föräldrarna, ska den förälder som anmäler om delning av barnbidraget visa att barnet bor växelvis. Om han eller hon inte kan visa detta ska bidraget

inte delas. Det är inte rimligt att en förälder som tar lika del i försörjningsansvaret för ett barn ska vara beroende av att den andra föräldern medger en delning av barnbidraget. När ett barn bor växelvis hos föräldrarna är det därför befogat att barnbidraget, under vissa förutsättningar, kan delas mellan föräldrarna även om bara en av dem anmält det. Samhällets signal bör vara att båda föräldrarna är lika viktiga för barnet och att de har ett gemensamt ansvar för barnet.

Återbetalning underhållsstöd

Den bidragsskyldige föräldern ska återbetala till Försäkringskassan för utbetalt underhållsstöd. Återbetalningen baseras på inkomsten två år tillbaks i tiden. Om inkomsten har sjunkit sedan dess kan det ge stora ekonomiska problem. Enligt Kronofogdemyndigheten har 52 000 personer skulder för återbetalning av underhållsstöd, med ett snitt på 40 000 kronor per person. Vi vill ge betalningsskyldiga föräldrar en möjlighet att få återbetalningen av underhållsstöd baserad på ett mer aktuellt inkomstunderlag i de fall inkomsten har förändrats mycket. Detta har tidigare avfärdats med att det riskerar att leda till att personer uppger en lägre inkomst än vad de sedan får, och därmed hamnar i ännu värre skuldfällor än i dag. Även om det är ett hypotetiskt resonemang kan förstås inte den risken uteslutas. För oss är det ändå en stor principiell skillnad mellan att bli skuldsatt på grund av dagens orimliga regelverk och att bli det på grund av felaktiga inkomstuppgifter som den betalningsansvarige själv ansvarar för.

Villkor för umgängesföräldrar

De bidragsskyldiga föräldrar som hamnat i en skuldfälla, ofta på grund av nuvarande beräkningsregler för underhållsbetalningsskyldigheten, får också svårt att umgås med sina barn. I reglerna för utmätning ingår nämligen inget ekonomiskt utrymme för umgänge med barn som hon eller han inte bor tillsammans med. Umgängesresor, mat och så vidare är nödvändiga kostnader för den som ska kunna träffa sina barn och kanske ha dem boende hos sig ett antal dagar i månaden. Det är orimligt att en skuld ska kunna näst intill omöjliggöra för barnen att ha kontakt med sin ena förälder. För att möjliggöra för barn att kunna ha ett tillräckligt umgänge med sina föräldrar behöver reglerna för förbehållsbelopp vid utmätning ses över.

Vårdbidrag till båda föräldrarna när de lever isär

Vårdbidrag kan beviljas föräldrar som vårdar eller har merkostnader för ett barn med funktionsnedsättning eller sjukdom. Rätten till vårdbidrag bedöms utifrån det totala behov av särskild tillsyn och vård som barnet har när det bor eller vistas i hushållet. Idag kan endast en förälder beviljas rätt till vårdbidrag,

Fel! Okänt namn på

oavsett om barnet bor helt eller växelvis i hushållet. Reglerna om vårdbidrag bör ändras så att de tar ökad hänsyn till att barnet kan bo eller vistas i mer än ett hushåll och att barnets båda föräldrar i dessa fall kan vårda eller ha merkostnader för barnet. Ska föräldrarna kunna spela en lika aktiv roll i sina barns liv även efter en separation behövs en möjlighet att få vårdbidrag för de arbetsinsatser och merkostnader som behövs för att tillgodose barnets behov av särskild tillsyn och vård när barnet bor eller vistas i förälderns hushåll, oberoende av insatser för barnet i det andra hushållet.

Barns folkbokföring vid växelvis boende

Det går idag inte att vara folkbokförd på två adresser, vilket gör att ett växelvis boende inte avspeglas i folkbokföringsregistret. Av alla särlevande föräldrar har cirka en tredjedel barn som bor växelvis, det vill säga barnet bor lika mycket tid hos vardera föräldern. Andelen barn som bor växelvis har ökat mycket kraftigt sedan 1980-talet, men det framgår inte i folkbokföringen. En enkätundersökning som Försäkringskassan genomfört visar att för endast 60 procent av barnen med särlevande föräldrar stämmer folkbokföringen överens med var barnet mestadels faktiskt bor. Detta är anmärkningsvärt eftersom de flesta analyser om hushållens sammansättning och situation, bland annat vad gäller ekonomisk standard, baseras på barnets folkbokföring. Exempelvis överskattas antalet barn som bor med en ensamstående mamma. I de allra flesta fall där folkbokföringen inte överensstämmer med var barnet bor mest, bor barnen växelvis. I dessa fall underskattas sannolikt barnens ekonomiska situation då pappans ekonomi inte räknas med i statistiken. Det finns en stark upplevelse av orättvisa i gruppen vars barn bor växelvis då de familjeekonomiska stöden betalas ut till den förälder som har barnet folkbokfört hos sig. Till viss del kan dessa problem lösas med andra förändringar som tas upp i denna motion, men inte fullt ut. Att barnen bara är folkbokförda på en adress innebär också att brev från myndigheter, sjukvård och skola med automatik bara skickas hem till folkbokföringsadressen. Den andra föräldern riskerar att missa viktig information, och i värsta fall undanhåller en förälder information för den andra.

För att minska risken för konflikter mellan föräldrarna och öka förutsättningarna för föräldrarna att vara fullt ut delaktiga i ansvaret kring barnet behöver reglerna för folkbokföring och för bidrag där folkbokföringen spelar roll ses över. Detta bör ges regeringen till känna.

Stockholm den 4 oktober 2012

Anders Andersson (KD)